

בקי צור

ללמוד להבין ולזכור

מסכת חגיגה דף י

לע"נ מרת פנינה (פסיה) ברן ע"ה

הערה חשובה: המילים המודגשות הן תמצית העניינים וניתן לקרוא אותן בפני עצמן כסיכום מהיר.

דף י

"וְלִיּוֹצֵא וְלָבֵא אֵין שְׁלוֹם"

נאמר, "כִּי לִפְנֵי הַיָּמִים הָהֵם שָׁכַר הָאָדָם לֹא נִהְיָה וְשָׁכַר הַבְּהֵמָה אֵינָנָה וְלִיּוֹצֵא וְלָבֵא אֵין שְׁלוֹם מִן הַצָּר וְאֲשַׁלַּח אֶת כָּל הָאָדָם אִישׁ בְּרֵעֵהוּ" (זכריה ח' י'). וחכמים דרשו את הכתוב הזה על היוצא מן התורה לדברים אחרים, שאין לו שלום.

לדברי רב, הכתוב הזה מלמד, שכיון שיוצא אדם מדבר הלכה לדבר מקרא, שוב אין לו שלום, שאין הוראה מדבר מקרא, שהמשנה מפרשת סתימת התורה.

ולדברי שמואל, זה הפורש מתלמוד למשנה. שהתלמוד הוא שימוש החכמים שהם מדקדקים ליתן טעם משניות, להבין המשניות הסותרות זו את זו ולמצוא טעם לפטור ולחובה, לאיסור ולהיתר. ואם יצא מתלמוד ונתן עסקו לגרסת המשניות בלבד, שוב אין לו שלום בדבר הוראה, שאין הוראה נכונה בדבר משנה, שכמה משניות יש שאין דבריהן מכוונים, ותירצום בני התלמוד, "הכא במאי עסקינן", "חסורי מחסרא", "הא מני רבי פלוני היא ואין הלכה כמותו".

ולדברי רבי יוחנן, אפילו מתלמוד לתלמוד. מתלמוד ירושלמי לתלמוד בבלי שהוא עמוק, כמו שאמרו במסכת סנהדרין, "בְּמִמְחָשִׁים הוֹשִׁיבֵנִי כְּמִיתֵי עוֹלָם" (איכה ג' ו') זו התלמוד של בבל.

מקור דין התרת נדרים

א. לדעת משנתנו, היתר נדרים פורחים באויר, ואין להם על מה שיסמכו. כלומר, מה שאמרו חכמים, שהחכם מתיר את הנדר, מעט רמז יש במקרא, ואין כדאי לסמוך עליו, אלא שכן מסור לחכמים בתורה שבעל פה.

ולדעת הרבה חכמים, יש להתרת נדרים סמך מהמקרא, וכל אחד מביא להם סמך מפסוק אחר.

ב. לדעת רבי אליעזר, יש להתרת נדרים סמך מהמקרא, שכן שתי פעמים נאמר בכתוב שיש לנודר לפרש את נדרו.

האחד בפרשת ערכין, "וַיִּדְבֹּר אֶל בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וְאָמַרְתָּ אֲלֵהֶם אִישׁ כִּי יִפְלֹא נָדָר בְּעַרְפּוֹ נִפְשֹׁתָ לַה'" (ויקרא כ"ז ב'). והשני בפרשת נדרים, "וַיִּדְבֹּר אֶל בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וְאָמַרְתָּ אֲלֵהֶם אִישׁ אִם אִשָּׁה כִּי יִפְלֹא לְנָדָר נָדָר נָזִיר לְהִזְיֹר לַה'" (במדבר ו' ב').

ולמה כפל זאת הכתוב? לומר לך, יש המפרש נדרו לאיסור, ויש המפרש נדרו להיתר, כלומר יש המפרש נדרו, ואוסר עצמו בכך, ויש החוזר ומפרש בפני חכם, אם הייתי יודע כך וכך לא הייתי נודר, ועל ידי זה בא לידי חרטה והתרת הנדר.

ורבא אמר, שיש לדחות דברים אלו, כי אפשר שהסיבה שכתבה תורה "כִּי יִפְלֹא" שתי פעמים, ללמד את מה שאמר רבי יהודה משמו של רבי טרפון, שאין הנזירות חלה אלא להפלאה. כלומר, כשיודע מתחילה אם נעשה נזיר, ולא כשתולה בדבר שיתברר אחר כך.

כגון שהיו שנים יושבים, וראו אדם אחר, אמר אחד מהשנים, הריני נזיר אם אותו אדם נזיר, ואמר חבירו הריני נזיר אם אינו נזיר, אין אחד מהם נזיר, גם זה שיתברר כדבריו, כי בשעה שנזיר לא ידע.

ג. לדעת רבי יהושע, יש להתרת נדרים סמך מהמקרא, שנאמר "אֲשֶׁר נִשְׁבַּעְתִּי בְּאִפִּי אִם יָבֹאוּ אֶל מְנוּחָתִי" (תהלים צ"ה י"א). כלומר, תולה את השבועה באפו ובכעסו, לומר מחמת אפי נשבעת, ולא מדעת מיושבת, ולכן אין זו שבועה, וחוזר אני ממנה.

ומכאן, שהמוצא פתח לנדרו, לומר, לא לדעת כן נדרתי, שיקרה דבר זה שאני רואה שבא לי על ידי נדרי, מתירים לו.

ורבא אמר, שיש לדחות דברים אלו, כי אין הכרח לומר שכוונת הכתוב "נִשְׁבַּעְתִּי בְּאִפִּי" ולכן אני חוזר בי, שהרי אפשר שכך כוונת הכתוב, "נִשְׁבַּעְתִּי בְּאִפִּי" ולא אחזור בי, ואם

בקי צור

ללמוד להבין ולזכור

מסכת חגיגה דף י

לע"נ מרת פנינה (פסיה) ברן ע"ה

כן אי אפשר להישאל על הנדר.

ד. לדעת רבי יצחק, יש להתרת נדרים סמך מהמקרא, שנאמר בהבאת התרומה, "קחו מאתכם תרומה לה' כל נדיב לבו יביאה" את תרומת ה' זהב וקסף ונחשת" (שמות ל"ה ה'). כלומר, אם עדיין לבו נודבו, יביא, אבל אם מתחרט, יתירו לו.

ורבא אמר, שיש לדחות דברים אלו, כי אפשר שבא הכתוב ללמד דבר אחר, והוא, שדי בכך שיגמור הדבר בלבו כדי שיתחייב, ואין צריך להוציאו בשפתיו, ושלא כדברי שמואל, שאמר, גמר בלבו שבועה או נדר או הקדש, צריך שיוציא בשפתיו.

ה. לדעת חנניה בן אחי רבי יהושע, יש להתרת נדרים סמך מהמקרא. שנאמר, "נשבעתי ואקימה לשמר משפטי צדקך" (תהלים קי"ט קי"ו) כלומר לא די במה שנשבע אלא שגם רוצה לקיים שבועתו, אבל אם מתחרט מתירים לו.

ורבא אמר, שיש לדחות דברים אלו, כי אפשר שבא הכתוב ללמד דבר אחר הוא, מה שאמר רב גידל אמר רב, מנין שנשבעים לקיים את המצווה, כלומר מנין שמצוה שיהא אדם נשבע לקיים מצווה, כדי שימחר ויזדרז לקיימה, שנאמר "נשבעתי ואקימה לשמר משפטי צדקך".

עד כאן דברי התנאים שהובאו בברייתא, וקושיות שהקשה עליהם רבא. ולהלן יבואו דברי רב יהודה אמר שמואל.

ו. אמר רב יהודה אמר שמואל, אם הייתי שם עם החכמים המביאים סמך מהמקרא להתרת נדרים, הייתי אומר להם, שלי עדיף משלכם, והוא הכתוב "איש כי נדר נדר לה' או השבע שבעה לאסור אסור על נפשו לא יחל דברו" ככל הוצא מפיו געשה" (במדבר ל"ג), שיש לדרוש ממנו, הוא אינו מוחל, אבל אחרים מוחלים לו.

ואמר רבא, שדברי שמואל אלו אין להם פירכא, כלומר אין להקשות עליהם, שלא כדברי החכמים הנזכרים לעיל, שיש להקשות עליהם כפי שנתבאר.

והוסיף רבא או רב נחמן בר יצחק על כך ואמר, שזהו שאומרים האנשים, טבא חדא פלפלתא חריפתא, ממלי צנא דקרי, כלומר טוב גרעין אחד של פלפל חריף, ממלא הסל דלעת, שדברי שמואל האמורא טובים מדברי כל התנאים.

הררים התלויים בשערה

יש הלכות בתורה שהן כהררים התלויים בשערה, כלומר, שלא נכתב בהן בתורה שבכתב אלא מעט, ועל אותו מעט מקרא, נתלו הלכות מרובות.

בהלכות שבת - מלאכת מחשבת

הררים התלויים בשערה

עיקר מצוות שבת נכתבה בתורה במקומות הרבה, אבל יש הלכות מסוימות במצוות שבת, שאין להן אלא רמז מועט, והרי הן כהררים התלויים בשערה.

ואחת מהן, היא מה שאמר רבי אבא בענין חופר גומה בבית, ואין צריך אלא לעפרה, שהוא פטור.

שכן, החופר גומה בקרקע הבית, אם הוא צריך לה, כגון שרוצה שיהיה לו מקום להניח בו חפצים, הרי זה חייב משום בונה.

אבל כשאינו צריך את הגומה עצמה, אלא את העפר שמוציא ממנה, כגון שצריך אותו לכסות בו צואה, אינו חייב על חפירת הגומא משום בונה אף על פי שהגומה נראית ממש כגומה הנחפרת לצורך עצמה.

ודין זה אינו רק כדעת רבי שמעון, הפוטר על כל מלאכה שאינו צריך לגופה, אלא אף כדעת רבי יהודה, המחייב על מלאכה שאינו צריך לה.

כי גם רבי יהודה אינו מחייב אלא כשהמלאכה שעשה מלאכה מועילה היא, אלא שהוא אינו צריך לה, אבל כשהמלאכה שעשה היא קלקול, מודה הוא שאינו חייב עליה, והחופר גומא בבית, ואינו צריך לה, מקלקל את הבית, ואינו מתקן.

וענין זה, שהמחשבה שמחשב על המלאכה היא קובעת אם יתחייב או לא, שאם חישוב על

בקי צור

ללמוד להבין ולזכור

מסכת חגיגה דף י

לע"נ מרת פנינה (פסיה) ברן ע"ה

החפירה לצורכה שתהיה שם גומה, חייב, ואם חישוב עליה לעפרה, פטור, הדבר אינו מפורש בתורה בהלכות שבת.

אלא שבמלאכת המשכן הסמוכה להלכות שבת נאמר שתהא המלאכה במחשבה, ומכאן סמכו, שאף בהלכות שבת אסרה תורה רק מלאכת מחשבת, כלומר כשחישוב שמה שעושה יהא מלאכה, והרי זה כהררים התלויים בשערה.

בהלכות חגיגה - חובת שלמי חגיגה

הררים התלויים בשערה

מצוות הבאת שלמי חגיגה אינה מפורשת בכתוב, שהרי לא נאמר בפירוש שיש להביא קרבן חגיגה, אלא "וְחִגַּתְּם אֹתוֹ חֵג לַה'", והיה מקום לומר, שאין הכוונה לקרבן חגיגה, אלא לחגוג ולשמוח.

ואין לומר, שעל כרחך כל מקום שנאמר בו לשון חגיגה, הכוונה לקרבן. וכמו שמצינו בכתוב, "וְאַחַר בָּאוּ מִנְּשֵׁה וְאַחֲרָיו וַיֹּאמְרוּ אֶל פְּרָעָה כֹּה אָמַר ה' אֱלֹהֵי יִשְׂרָאֵל שְׁלַח אֶת עַמִּי וְיַחְגּוּ לִי בַּמִּדְבָּר" (שמות ה' א'), ושם לכאורה הכוונה לקרבן. שהרי נאמר, "וַיֹּאמְרוּ מִנְּשֵׁה גַם אֶתְּהָ תִתֵּן בְּיָדֵנוּ זִבְחִים וְעֹלֹת וְעֲשִׂינוּ לַה' אֱלֹהֵינוּ" (שמות י' כ"ה).

והסיבה שאין לומר כן, כי באמת אפשר שגם שם אין הכוונה לקרבן, שכך אמרו, ה' אמר לנו לחגוג במדבר, ולשחוט בשר לאכול, ולא דיבר בשחיטה לצורך הקרבה.

וכמו כן אין לומר, שעל כרחך, כל מקום שנאמר בו לשון חגיגה, הכוונה לקרבן, וכמו שמצינו בכתוב, "לֹא תִזְבַּח עַל חֶמֶץ דָּם זִבְחִי וְלֹא יִלִּין חֶלֶב חֲגִי עַד בֹּקֶר" (שמות כ"ג י"ח). ששם לכאורה וודאי הכוונה לקרבן, שהרי נאמר "חֶלֶב חֲגִי", ולקרבן יש חלב, אבל לחגיגה ולשמחה אין חלב.

והסיבה שאין לומר כן, כי באמת אפשר שגם שם החג האמור בכתוב אינו קרבן, אלא חגיגה ושמחה, וכשאמר הכתוב "חֶלֶב חֲגִי" אין הכוונה לחלב של קרבן חגיגה אלא לחלב הבא בזמן החגיגה והשמחה. ולימד הכתוב על קרבנות שאתה מקריב ברגל שאסור להלינם חוץ למזבח בעלות השחר.

ואף שכבר למדנו ענין זה מכתובים אחרים. שכן יש מצוות עשה בכל הקרבנות, להעלותם למזבח בלילה קודם הבקר, שנאמר, "צו אֶת אֶחָד וְאֶת בְּנָיו לֵאמֹר זֹאת תֹּרַת הָעֹלָה הוּא הָעֹלָה עַל מוֹקֶדֶת עַל הַמִּזְבֵּחַ כָּל הַלֵּילָה עַד הַבֹּקֶר וְאִשׁ הַמִּזְבֵּחַ תִּמְקֹד בּוֹ" (ויקרא ו' ב'). ואף איסור לא תעשה יש במשהה קרבנו עד הבוקר, שנאמר, "וְלֹא יִרְאֶה לָךְ שָׂאֵר בְּכָל גִּבְלָךְ שִׁבְעַת יָמִים וְלֹא יִלִּין מִן הַבֶּשֶׂר אֲשֶׁר תִּזְבַּח בְּעֶרְבַּי בַּיּוֹם הָרִאשׁוֹן לַבֹּקֶר" (דברים ט"ז ד').

בא הכתוב "וְלֹא יִלִּין חֶלֶב חֲגִי עַד בֹּקֶר", ללמד שבקרבנות הרגלים יש איסור לא תעשה נוסף על הלנתם.

ומכל מקום האמת היא שכשאמר בכתוב לשון חגיגה הכוונה לקרבן חגיגה, ולא די בכך שיחגוג וישמח בלא קרבן.

ואמרו שהדבר למד בגזרה שווה, שכן נאמר בחגיגה לשון "במדבר", "וְיַחְגּוּ לִי בַּמִּדְבָּר", וכן נאמר, "הַזִּבְחִים וּמִנְחָה הַגִּשְׁתֶּם לִי בַּמִּדְבָּר אֲרִבְעִים שָׁנָה בֵּית יִשְׂרָאֵל" (עמוס ה' כ"ה). וכשם שבכתוב האחרון מדובר בקרבנות, אף לענין חגיגה הכוונה לקרבן.

אלא שאין זו גזרה שווה גמורה, כי דברי תורה אינם למדים בגזרה שווה מדברי קבלה [=נביאים]. ואם כן, אין הדבר מפורש שיש להביא קרבן חגיגה, ורק רמז יש לכך במקרא, והרי זה הררים התלויים בשערה.

בהלכות מעילות - הררים התלויים בשערה

עיקר דין מעילה נכתב בתורה בפירוש, אבל יש הלכות מסוימות בדין מעילה, שאין להן אלא רמז מועט, והרי הן כהררים התלויים בשערה.

א. שליח חוטא ובעל הבית מתחייב.

לדברי רמי בר חמא, דין מעילה שהוא כהררים התלויים בשערה, הוא כגון מה ששינינו, שבעל הבית שהיו בידו מעות הקדש, ונתחלפו במעותיו, ונתן אותן בשוגג לשליח, כי היה סבור ששלו הן, ואמר לשליח, קח לי מהן חלוק או טלית, אם השליח לא עשה את שליחותו וקנה דבר אחר, השליח מעל. ואם עשה בהם

בקי צור

ללמוד להבין ולזכור

מסכת חגיגה דף י

לע"נ מרת פנינה (פסיה) ברן ע"ה

השליח את שליחותו, וקנה מה שאמר לו בעל הבית, **בעל הבית מעל**.

וזהו כהררים התלויים בשערה, שיש לתמוה ולומר, כיצד יתכן הדבר, שהשליח הזה חוטא, שמוציא מעות הקדש, ובעל הבית מתחייב קרן וחומש ואשם מעילות, והרי ידוע לנו בכל הגמרא, שאין שליח לדבר עבירה, שיהא שולח מתחייב על ידי שלוחו.

ורבא דחה דבריו, ואמר, שדין זה אינו כהררים התלויים בשערה, אלא יש לו סמך גדול מהמקרא, שהרי לכמה דברים למדו דיני מעילה מדיני תרומה בגזרה שווה, שנאמר בשתי הפרשיות לשון חטא. במעילה "נִפְּשׁ כִּי תִמְעַל מֵעַל וְחָטְאָה בְּשֹׁגְגָה" (ויקרא ה' ט"ו) ובתרומה "וְלֹא תִשָּׂאוּ עָלָיו חָטָא" (במדבר י"ח ל"ב). ומעתה גם זאת יש ללמוד בגזרה שווה, כשם שבתרומה שלוחו של אדם כמותו, שנאמר "כִּן תִּרְיֻמוּ גַם אִתֶּם" (במדבר י"ח כ"ח), לרבות שלוחכם, כך במעילה, שלוחו של אדם כמותו.

ב. שליח חוטא אף על פי שהוא אנוס.

לדברי רבא, דין מעילה שהוא כהררים התלויים בשערה, הוא כגון מה ששנינו, שאם באופן הנזכר לעיל שעשה השליח שליחותו של בעל הבית, **נזכר בעל הבית שהיו המעות הקדש קודם שעשה השליח שליחותו**, אף על פי שעשה השליח שליחות של בעל הבית, **השליח מעל**.

וזהו כהררים, שכן אף שניתן להבין מדוע אין דין מעילה לבעל הבית, שהרי משעה שנזכר, שוב אינו רוצה שיהא זה שלוחו להוציא את המעות. מכל מקום יש לתמוה, מדוע השליח מעל, ומה היה לו לעשות, הלא עשה לפי הבנתו עשה את שליחותו, ואנוס הוא, ולמה יתחייב.

ורב אשי הקשה על כך, שהרי כן הוא כל דין מעילה האמור בתורה, שהמוציא מעות הקדש לחולין בשוגג, מעל. ואם כן, מה חידוש בזה יותר משאר דין מעילה שבתורה, לומר שאינו בכלל הכתוב אלא רמז בלבד יש לו.

ומכל מקום מסקנת הגמרא בדף י"א כדברי רבא, שכן אין להשוות דין זה לכל מוציא מעות הקדש לחולין בשוגג. שכל מוציא מעות הקדש לחולין בשוגג, יודע שיש אצלו מעות הקדש, והיה לו להיזהר, וכשטעה וחשב שאלו הן חולין שלו, והוציאן, שוגג הוא. מה שאין כן שליח זה, שלא ידע כלל שיש אצלו מעות הקדש, ולא היה יודע שעליו להיזהר, והרי הוא אנוס, ואף על פי כן יש בו דין מעילה, וזה הררים התלויים בשערה.

ג. מקבל נהנה וגזבר מועל.

לדברי רב אשי, דין מעילה שהוא כהררים התלויים בשערה, הוא כגון מה ששנינו, שגזבר שנטל אבן או קורה של הקדש, לא מעל, שהרי לא הוציאם מרשות הקדש. אבל **אם נתנם לחברו**, הנותן מעל, שבנתינתו הוציאם מרשות הקדש, ומאחר שיצאו לחולין, מעתה חברו נהנה מהם, ואינו מועל בכך.

וזהו כהררים, שכן מאחר שיצאו המעות לחולין על ידי הנתינה מזה לזה, מדוע הנותן מעל, והמקבל לא מעל. [וראה הערה].

ודחו זאת ואמרו, שענין זה מובן הוא, כי מדובר כאן בגזבר, ואם כן כשנוטל לעצמו, אינו מוציאו מרשות לרשות, שמתחילה היה אצלו בשביל הקדש, וגם עכשיו אצלו. ורק כשנותן לאחר, מוציאו מרשות הקדש, ויש מעילה.

ד. אין מעילה בבנין עד שיהנה אחר כך.

שוב אמרו, שדין מעילה שהוא כהררים התלויים בשערה, הוא כגון מה ששנינו, שהבונה מאבני הקדש בביתו לא מעל עד שישב תחת האבן ויהנה בשווה פרוטה.

וזהו כהררים, שכן מאחר שקבע את האבן בבנין יצאה מרשות הקדש שהרי קנאה בכך להיות שלו, ואם כן מדוע לא מעל עד שישב תחתיה.

ודחו גם זאת, ואמרו, שאם קבעה בבנין, באמת מעל אף קודם שישב תחתיה, וכאן דברו כשנתנה בלא לקובעה בבנין, כגון שנתנה על פי חלון שבגג בלא לבנותה שם, שזה אינו מועל עד שישב תחתיה ויהנה.